

Småpikene på Fladholmen fyr

ATLE SKARSTEN

I februar 1894, mens tanangerbuen satt inne i sine varme stuer, utspilte det seg et drama i sjøen like utenfor Tananger. Fyrvokteren på Flatholmen og hans to sønner kjempet for livet i det iskalde vannet. På fyret oppdaget de to eldste døtrene det som skjedde. De løp fryktløst ut i den kalde vinterblesten, fikk en robåt på sjøen og rodde ut på det stormfylte havet. Vel fremme ved forlisstedet så de at tragedien var et faktum. Faren og den ene broren var borte, mens de heltemodige jentene utrolig nok klarte å berge den yngre broren. Historien om jentene på Flatholmen og redningsdåden, var allmennkunnskap for norske skolebarn under størsteparten av 1900-tallet. I dag er det kun lokale unger som kjenner til historien, den er i ferd med å gå i glemmeboken. I denne korte artikkelen gjør den entusiastiske lokalhistorikeren Atle Skarsten et lite forsøk på holde glemselens mørke borte litt lenger. Det fortjener jentene.

"Fik om morgenen etterretning om en frygtelig ulykke, som var hændt i Fladholmen, idet Olsen og hans søn Thorvald var druknet paa veien udover ved 3 tiden om eftermiddagen den 24/1, mellom Fladholmen og Staholmen, hvormod Anskar, som ogsaa var i baaden blev reddet af sine to søstre, Ester og Bertine, som havde været vidner til at baaden kantrode og sank, idet den kom ganske bort for dem. I fortvilelsen sprang de saa i baaden forat redde fader og søskende. De øvrige var forsvundne, hvorimod Anskar laa og flød paa en Oljebukse han havde paa, og som havde fanget vind.»

Man kan nesten ane en skjelv i pennestrøkene til Gabrielle Monsen, idet hun skrev disse ordene inn i den lille dagboken sin, 25. januar 1894, dagen etter ulykken. Gabrielle hadde sittet på første rad i Hab'n i Tananger, i fortsettelsen på dramaet som hadde utspilt seg på sjøen like utenfor stuedøren. I dagboken skrev hun som førstehåndsvitne om ulykken som hadde skjedd ute ved Flatholmen, en tragedie som kom til å gå land og strand rundt kort tid etter.¹

Den dramatiske historien om de to modige unge jentene på Flatholmen, som berget den ene broren fra å drukne, ble i samtiden kjent over hele landet, men er i dag ikke særlig kjent ut over Solas grenser. Jentene hadde vært vitne til at faren og to av brødrene kullseilte like innenfor Flatholmen, i kraftig vind og høye bølger. Allikevel dro de en robåt ut på sjøen og rodde mot forlis-stedet i håp om å berge alle tre. Der finner de kun den ene broren, får dratt han ombord i robåten og ror tilbake mot Flatholmen. Faren og den andre broren var

borte. Vel tilbake på øya, får de langt om lenge liv i lillebroren. Selv om de var helt fortvilet i denne sorgens stund, husket de fyrvokterens viktigste oppgave. Disse små jentene på 14 og 12 år klatret den lange veien opp i tårnet og tente fyrlykten.

Flatholmen sett fra luften i nyere tid, mot øst. Foto: Atle Skarsten.

Tragedien ble først spredt over hele landet via avisene, siden båret frem av Jonas Dahls dramatiske beskrivelse av hendelsen i Nordal Rolfsens lesebok. En vel så stor effekt, og ikke minst seiglivet, hadde nok sangen som Elias Kræmmer forfattet og jentenes storebror Ingebret skrev melodi til.

Tragiske hendelser som dette var ikke uvanlig på denne tiden, uansett hvor man bodde i landet. Det var ikke uvanlig at fedre i flere generasjoner gikk bort på sjøen, mens konen og barneflokket satt hjemme. Det som var så unikt i denne historien var de to unge pikenes mot og fryktløshet.

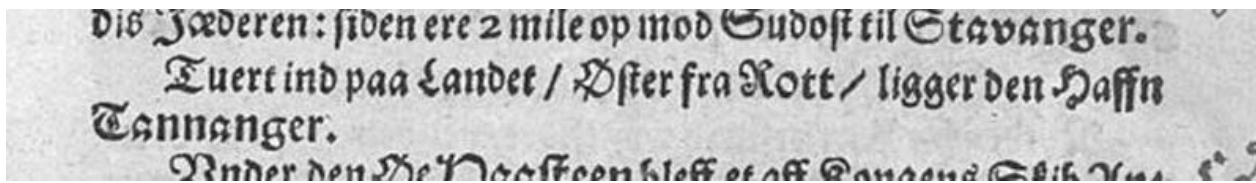
Tananger har opplevd sin del av slike tragedier. Mangt et sjømanns-, fisker- eller loshjem har fått det tragiske budskapet om at en far, ektemann eller sønn hadde gått bort. Først ute til å forsøke å begrense forlisene og de maritime ulykkene i skjærgården vår var losene. De var lokalkjente menn som guidet skipene inn til en trygg havn. Ofte fungerte de også som redningsfolk, dersom ulykken allerede hadde skjedd. Siden kom merkevesenet med sine staker, varder og andre merker langs kysten, og så til slutt fyrvesenet. Siden de 30 talglysene ble tent i det treetasjes tårnet på Lindesnes 27. februar 1656, vokste fyrlyktene frem langs kysten på de mest utrolige og ugjestmilde stedene. 1862 begynte enda en lysstråle å feie over utrygge og ugjestmilde farvann. Fyrlykten på Flatholmen ble tent, og, som de sier i julesangen, «... sea har a brøn- ni...». I dag kan fyrvesenet se tilbake på en over 350 år gammel stolt historie. Ingen har tall på hvor mange sjøfarende de har reddet, men det er ikke få.

Siden tidenes morgen har Tananger blitt brukt av sjøfarende som en trygg havn å søke tilflukt i, om været slo seg vrangt. Navnet Tananger består av «Tan» og «anger», som igjen betyr havnen eller bukten bak

tangen eller neset. Neset som gjør Tananger, eller som lokalbefolkningen kaller stedet; Hab'n, til et trygt tilfluktssted heter nettopp Tangen. Etter å ha rundet Tangen var man i ly for været, uansett fra hvilken himmelretning vinden blåste.

Tanangers historie er stolt, progressiv og standhaftig, preget av et maritimt bakteppe der sjøen har vært beboernes beste venn, men også deres verste fiende. Det er en historie som viser pågangsmot, fremtidsrettet kreativitet og en slitsom hverdag for fiskere og andre sjøfarende som praktiserte sitt yrke, fylt av farene som alltid har vært forbundet med arbeid på havet. Mange var de som gikk bort, noe som fremdeles skjer, mens familie og kjære satt hjemme og ventet, med magre utsikter etter at den viktigste forsørgeren hadde gått bort.

Navnet Tananger dukket ikke opp i skriftlige kilder før 1608, da prest og historiker Peder Claussøn Friis skriver «*Tuert ind paa Landet, Oster fra Rott, ligger den Haffn Tannanger*».² Claussøn Friis bruker altså øya Rott som referanse, siden øya på den tiden var et velkjent sted. 1608 er utrolig sent, syns nok enkelte. Når man tenker på de ypperlige forholdene stedet

Originalteksten til Peder Claussøn Friis, hvor vi for første gang kan lese om "Tannanger".

hadde, ut mot et hav fylt av liv, høres det merkelig ut at ingen kjente til stedet før utpå 1600-tallet. Men, vi vet at Tananger har vært brukt av mennesker lenge før dette, med spor fra både steinalder, bronsealder og vikingtiden.

Stedet har naturlig nok alltid vært tett knyttet til forskjellige maritime aktiviteter, som alle former for fiske, av fisk og skalldyr, fangst av sel, handel, losing og reparasjon av skadde skip. Handel over Tananger hører vi om for første gang 2. september 1623, da en nederlandsk skipper solgte salt til de lokale bøndene ulovlig. Selv om det ganske sikkert har foregått tidligere, dukker ikke den første registrerte handelen med hummer opp før nesten 50 år senere.

17. januar 1672 sto den nederlandske skipperen Bernt Martens i retten i Stavanger, tiltalt for skatte-

Tananger tidlig på 1900-tallet, fylt av fiskebåter og yrende liv. Stedet hadde ikke forandret seg nevneverdig siden dramaet i 1894, men torpedobåten midt i bildet indikerer at dette trolig er tatt under første verdenskrig. Foto: Forfatterens samling.

unndragelse. Han hadde kjøpt et lass med ved i Tananger, uten å betale den pålagte skatten i Stavanger. I Tananger hadde Martens ligget med skipet sitt fullt av levende hummer. Det hadde blåst opp til storm og han hadde måttet vente i kalde Tananger før han kunne dra hjem. Veden han kjøpte for å holde varmen skulle han ha betalt skatt for. «Heldigvis» gjorde han ikke det, og vi kan lese om det i rettsdokumentene.³ Det var nemlig ikke før lokalbefolkningen oppdaget hummerens verdi som eksportartikkel, tidlig på 1600-tallet, at de første faste bosetterne slo seg ned på dette idylliske stedet.

Tananger lå opprinnelig under tre gårder, der Meland kun hadde en liten snipp av den østre delen av havna, med Myklebust på nordsiden og Meling på sørsiden. Den første faste bebyggelsen vi kjenner til, fra skriftlige kilder, kom hit sent på 1600-tallet. De lokale grunneierne bodde et stykke fra Hab'n og fikk derfor egne husmenn/strandsittere til å bosette seg her nede, for å passe på den levende hummeren i påvente av nederlandske oppkjøpere. Etter hvert, utpå 1600-tallet ble eiendommene skilt ut og stedet fikk sakte men sikkert sin egen identitet. Nederlenderne kom hit i «bysser», skip med brønn, for å transportere den levende hummeren til Nederland.

Som den beste og dypeste havnen nord for Egersund, hadde Tananger tidlig fått et godt ry blant de sjøfarende. Det er ikke tall på alle skipene som har søkt tilflukt her under og etter dårlig vær. I februar 1849, hadde det på grunn av uvær samlet seg over 3000 fiskere her. I hele Haaland (Sola kommune) hadde vi på den tiden kun rundt 2500 innbyggere. En mengde skip

Akvarell, malt 28. mars 1858 av stavangerrederen Mons Gabriel Monsen, hvis far, Jonas Schanche Monsen var født i Tananger. Til venstre ser vi Monsenhuset, bygd i 1732 av stavangerborger Peder Cortsen Høyer. Deretter Monsens sjøhus og like til høyre for dette ser vi hummerkistene som bøndene på Myklebust hadde tinglyst rett til å lagre her. Det neste huset ble bygget av den første Monsen i Tananger, Mons Gabrielsen. *Eier: Museum Stavanger, Kulturhistorisk avdeling.*

nådde ikke engang frem til Tananger, men strandet i den farlige skjærgården utenfor. Fra kildene kjenner vi over 150 strandinger og forlis utenfor Sola. En del skip

fikk heldigvis lokale losere om bord. Da var man som regel reddet og skipet ble ført trygt inn til Tananger eller Stavanger. Det er ikke få eksempler på episoder

der losene fra Tananger og Rott har reddet skip og mannskap, som ellers var garantert en kald og våt død.⁴

FYRHISTORIE

Et fyr er et seilingsmerke som om natten hjelper de sjøfarende å navigere ved hjelp av lys. På dagtid er det fyrets utseende, i tillegg til individuell merking som kan hjelpe til med navigeringen.

I 1829 ble det skrevet en rapport av den første norske «almindelige Fyrkommisjonen». I den kunne man blant annet lese: «Kommisjonen kom til at ikkje noko kystområde fortente «fortrinligere Opmærksomhed» enn kyststrekninga fra Halden forbi Lindesnes og til Stavanger.» I tillegg diskuterte de hvordan man ønsket at de forskjellige typene fyr skulle samspille. «Prinsippet gjekk ut på at eit kystfyr måtte sjåast i samanheng med eit tilhørande innseglings- eller leiefyr. På dette viset kunne ein oppnå ein dobbelt effekt. Med kystfyret fekk den sjøfarande eit sikkert signal og kjenneteikn på sin eigen posisjon i høvet til skipsleia. Innseglingsfyret skulle på den andre sida syne veg og rettleiing inn til trygg hamn om han stedes i Nød formedelst sterke PaalandsStorme eller noget hans Skib tilstødt Uheld.»⁵

Fyrene hadde altså forskjellige oppgaver og fikk derfor forskjellig utseende og utstyr. Feistein og Kvitsøy er kystfyr, med høye bygninger som er lett å se langt fra land. Av samme grunn har de også kraftigere lys enn de andre fyrene.

Flatholmen og Tungenes derimot er innseilingsfyr som ligger lavere i landskapet, med ikke fullt så sterke lamper. De skulle hjelpe de sjøfarende å navigere i de

urene farvannene helt inne ved kysten og guide dem inn til en trygg havn.

Det første fyret i Norge var 30 talglys som ble tent bak blyglass i tredje etasje i et høyt tårn på Lindesnes. Det ble ikke stående lengre enn et år før det ble slukket. Først i 1725 ble fyret på Lindesnes tent på ny. I mellomtiden hadde man fått tre andre fyr i Norge, to av dem i Rogaland. I tillegg til Færder i Oslofjorden (1696) hadde man i 1700 fått et fyr på Kvitsøy og et på Høyevarde i Karmsundet. Totalt hadde man, fra fyret på Lindesnes ble tent i 1656, og frem til det siste fyret ble bygget på Svalbard i 1932, oppført over 200 fyr i Norge, med stort og smått. I starten kom lyset fra talglys og oljelamper, før man gikk over til elektrisitet.⁶ I 1912 fikk Nils Gunnar Dalén Nobelprisen i fysikk for sin konstruksjon

Flatholmen fyr lyser ut over skipsleien mellom øya og Rott.

Foto: Atle Skarsten.

av solventilen. Dermed kunne lysene i fyrlyktene ten-
nes og slukkes automatisk, alt om det var mørkt eller
lyst ute.⁷ Dette var starten på slutten, og i dag er de
aller fleste fyrene i Norge automatisert og avfolket.

I Rogaland kjenner vi 24, i stort og smått.⁸

Boknasundet fyrstasjon (1849), Leifyr, opprinnelig
fiskefyr, nedlagt og erstattet av fyrlykt 1912

Dusaviga Fyrstasjon (1865),

Havnefyr, nedlagt og erstattet av fyrlykt 1894

Eigerøy Fyrstasjon (1854),

Kystfyr, automatisert og avfolket 1989

Feistein Fyrstasjon (1859),

Kystfyr, automatisert og avfolket 1990

Feøy Fyrstasjon (1871),

Innseilingsfyr, nedlagt og erstattet av fyrlykt 1928

Fjøløy Fyrstasjon (1849),

Leifyr, automatisert og avfolket 1977

Flatholmen Fyrstasjon (1862),

Leifyr, automatisert og avfolket 1984

Geitungen Fyrstasjon (1924),

Kystfyr, automatisert og avfolket 1994

Gitterøya Fyrstasjon (1861),

Fiskefyr, nedlagt og avbemannet 1910

Grunnesundsholmen Fyrstasjon (1855),

Innseilingsfyr, nedlagt og erstattet av lykt 1928

Høgevarde Fyrstasjon (1700), Leifyr, nedlagt 1902

Kopervik Fyrstasjon (1863),

Fiskefyr, nedlagt og erstattet av fyrlykt 1887

Kvassheim Fyrstasjon (1912)

Kystfyr, automatisert og avfolket 1990

Kvitsøy Fyrstasjon (1700),

Kystfyr, automatisert og avfolket 1969

Lille Presteskjær (1895),

Innseilingsfyr, automatisert og avfolket 1973

Obrestad Fyrstasjon (1873),

Kystfyr, automatisert og avfolket 1991

Røværsholmen Fyrstasjon (1892),

Leifyr, automatisert og avfolket 1975

Skudenes Fyrstasjon (1799), Kystfyr, nedlagt 1924

Sørhaugøy (Tonjer) Fyrstasjon (1846),

Lei-/havnefyr, nedlagt 1952

Tungenes Fyr (1828), Leifyr, nedlagt i 1984

Utsira Fyrstasjon (1844),

Kystfyr, automatisert og avbemannet 2004

Valbergtårnet (1863), Havnefyr, nedlagt 1865

Vibberodden Fyrstasjon (1855),

Innseilingsfyr, erstattet av fyrlykt i 1977

Vikeholmen Fyrstasjon (1849),

Leifyr, automatisert og avfolket 1908

FLATHOLMEN FYR

Flatholmen er som navnet tilsier en flat øy, drøyt 500
meter lang og halvparten så bred. Den ligger omtrent
midt mellom øya Rott og Tananger på fastlandet, rundt
en og en halv kilometer fra land. Øya som har bruks-
nummer 2, hører naturlig nok inn under gården Tjora,
som er den nærmest gården på fastlandet. Selv om
den hadde eget bruksnummer var dens herligheter
delt mellom elleve av fastlandsbrukene på Tjora; 1, 5,
6, 7, 8, 9, 11, 14, 20, 22 og 24.⁹ Grunneierne benyttet øya
til beite for sauer og ikke minst til å hente torv. Store

deler av den lille øya består nemlig av fin torvmyr. Min egen oldefar Ole Andreas Olsen, trolig via rettigheter som han hadde fått fra sin mors slekt på Tjora, hadde en egen torvteig her ute. Til å lagre den tørkede torven hadde han bygget seg en liten torvløe helt sør på øya. Denne overtok fyrvokter Carl Johan Hellestø, far til den siste fyrvokteren her ute, Karsten Hellestø. Midt på øya hadde Hans Karlsen, også han fra Tananger, sin torvløe, mens like nord av stien fra naustet og opp til stasjonen stod det to slike løer. Den ene var eid av familien Ringen fra Rott.

I Stortingets budsjett-terminen for 1857/60 ble det endelig bevilget midler til et fyr på øya Flatholmen. Fyret skulle bli «... et nødvendig Led i Fyrkjeden for denne Strækning hvor et betydelig Antal Fartøier passerer, og til Hjælp for at søge inn til Tananger Havn.» I forbindelse med denne saken foretok fyrdirektøren en inspeksjonsreise i 1857, hvor han kom til at det var mer tjenlig med et fyr på øya Feistein i Klepp, 11 kilometer syd av Flatholmen. Dermed gikk pengene til å bygge fyret på Feistein. Men, Flatholmen var ikke glemt.

Først i budsjetterminen for 1860/63 ble det på ny satt av bevilgninger til et fyr på Flatholmen. Tananger havn er den eneste naturlige havnen langs Jærkysten, mellom Stavanger og Egersund. Derfor ønsket man et fyr plassert på Flatholmen som kunne lede de sjøfarende inn til den trygge havnen i Tananger.

I mai 1861 ble det avholdt skylddelingsforretning over gården Tjora i daværende Håland kommune. Der ble den nordlige delen av Flatholmen skilt ut til grunn for fyrstasjonen og kjøpt, av de ovenfor nevnte

Utskiftningskart over Flatholmen, med blant annet torvrettene tegnet inn. Foto: Statsarkivet i Stavanger.

grunneierne, for 80 spesidaler. Den sørlige delen leide man for 12 spesidaler i året. Skjøtet til fyrgrunnen ble først tinglyst 31 oktober 1862.¹⁰

Byggingen av fyrstasjonen ble straks satt i gang og foregikk i løpet 1861/62. Man bygget et bolighus med fyrlykten plassert på taket, i den nordvestlige delen. Fyrlykten ble tent første gang 1. september 1862, 100 år og fjorten dager før undertegnede ble født. Året etter ble det bygget et eget naust, ca. 40 meter nord av hvor naustet står i dag, i en forsenkning i svaberget. Det finnes fremdeles spor etter det i form av mineringshull i berget. I forbindelse med alt dette arbeidet ble det selvfølgelig ført regnskap som i dag befinner seg på Statsarkivet i Stavanger. Av regnskapet for første halvdel av 1863 kan vi se at det både ble kjøpt inn utstyr til driften av stasjonen, vedlikeholdsarbeid og ikke minst til de nye byggene. Vi kan videre lese at det ble utført både mur-, maler- og snekkerarbeider. En kuriositet

er at arbeidsfolkene fikk gratis drikke i forbindelse med oppholdet på øya, både "3 Potter Kornbrendevin og 1 Potte Spiritus".¹¹

I 1864 fikk stasjonen et nytt uthus med bryggerhus. Man skulle kanskje tro at fyrvokteren skulle sette i gang med ølbrygging, med uttrykkene bryggerhus og

eldhus ble på denne tiden brukt om en annen, så det har nok heller vært brukt til matstell og klesvask, men hvem vet...

I 1894 fikk stasjonen endelig et frittstående fyr, med "klippet" fargelys. Samme år ble det også bygget et nytt naust og kai, like sør av dagens naust og kai.

M. G. Monsens akvarell av byggingen av Flatholmen fyr i 1861. Eier: Museum Stavanger, Kulturhistorisk avdeling.

Allerede fire år senere, i 1898, ble det bygget en ny og større lykt, som hadde skjerming med klippede- og fagede sektorer, mens den gamle lykten ble revet.

Vann hadde man hele tiden hentet fra en brønn i en kløft i berget, like øst for stasjonen, hvor det var avsig fra myrene på den nordlige delen av øya. Problemet var bare at den lå så nær sjøen at etter storm og store bølger kunne det i lengre perioder smake salt av vannet. Først i 1908 fikk man laget en murt tank oppe ved stasjonen til å samle regnvann i.

FYRVOKTERE OG ASSISTENTER GJENNOM 122 ÅR

Gjennom de 122 årene Flatholmen fyr var befolket har den hatt 11 fyrvoktere og 12 fyrassistenter;¹²

Bygningsmassen på Flatholmen litt innpå 1900-tallet.

Foto: Gunvor Runestad.

FYRVOKTERE/FYRMANN

Navn:	Fra:	Til:
Hjelm	1862	1866
Johan Fredrik Willardsen	1866	1886
Møller	1886	1888
Olsen	1888	1894
Severin Øien	1894	1905
Jørgen M. Dønvig	1905	1912
Hauger	1912	1920
C. L. Hellestø	1920	01.10.1946
Trygve Johansen	01.10.1946	30.11.1962
Klaus Heide Næss	30.11.1962	31.12.1967
Karsten M. Hellestø	31.12.1967	1984

FYRBETJENTER/FYRASSISTENTER

Navn:	Fra:	Til:
Collert Magnus Gjertsen	1932	1945
Klaus Heide Næss	1945	1962
Karsten M. Hellestø	1948	1968
Herman Olsen	1962	1967
Reidar Alme	1967	1975
Øystein Haugland	1968	1971
Per Folkvord	1971	1984
John M. Lundberg	1974	14.04.1978
Per Johs. Oen	1976	16.05.1981
Bjarne Jensen	1978	1981
Erling Hellestø	1981	1984
Kolbjørn Kvalbein	1982	1984

NY FYRVOKTER

I 1888 kom det en ny fyrvokter til Flatholmen, Ingebrigt Andreas Olsen (1848-1894), sammen med konen Inger Bergitte Håland (f. 1852). Hun kom fra Stavanger og han opprinnelig fra Egersund. Da den første sønnen Ingebrigt ble født 8. februar 1878 bodde familien i Banegaten i Stavanger, hvor faren var malersvenn. Han ble senere malermester.

Da Ingebrigt Andreas ankom Flatholmen, var han den fjerde fyrvokteren på øya, etter at man tente lyset for første gang. Med seg til øya hadde de 6 unger; Ingebrigt (f. 1878), Bertine (f. 1879), Ester (f. 1881), Johannes (f. 1883), Torvald (f. 1884) og Ansgarius (f. 1886).

Fyrvokter Olsen ble fort en populær kar i Tananger, med et vinnende vesen. Han ble også en god venn av marinemaler Bennetter som da bodde i den gamle, nedlagte kirken på Sola. Fyrvokteren var nemlig selv en habil maler. Det finnes flere bilder den dag i dag, malt av Olsen, som viser at han virkelig hadde talent. Blant annet kopierte han et maleri av en av de hollandske mesterne. Det hang siden hos skipsreder Kornelius Olsen i Paradis, i Stavanger. Hans familie forærte det til Ester på slutten av 1940-tallet. Det fortelles også at han var flink til å spille orgel. Det var ikke uvanlig at de om sommeren hadde alle vinduene åpne mens han spilte og hele familien stemte i sang. På stille sommerkvelder kunne ofte sangen høres helt inn til land.¹³

I løpet av de tre første årene på øya fikk de i tillegg til de 6 eldste ungene, to gutter Ignatius (f. 1889) og Peter Laurits (1891).

Flatholmen august 1912. Vi kan se at bildet er tatt etter 1908. Det året fikk man ny vanntank på øya, hvor man samlet opp regnvann. Helt til venstre i bildet skimter man fyrlykten som ble reist i 1898. Foto: Forfatterens samling.

AVREISE

Like før halv ni om morgenen, 24. januar 1894 gikk den 45 år gamle fyrvokter Olsen opp i fyret og slukket parafinlampen, det var blitt lyst nok på utsiden. Deretter noterte han i protokollen hvor lenge lampen hadde brent og oljeforbruket, som nok hadde ligget i underkant av et kilo olje.¹⁴

Nede i huset hadde konen Inger Bergitte og eldste sønn Ingebrigt gjort seg klar for turen inn til Stavanger. Dette var Inger Bergittes to-månedlige handletur, der hun handlet varer til husholdningen, men også for fyrvesenet. I tillegg skulle de besøke slekten til Inger Bergitte. Både faren og et søskenbarn bodde i Stavanger.¹⁵ I enkelte versjoner av historien skal hun inn til nettopp søskenbarnet og hennes mann Lars Berntsen for å ta del i et sosialt arrangement.

Vel nede i naustet fikk man den store seksæringen på sjøen. Naustet sto ganske langt oppe på land. Når sjøen gikk tungt rullet bølgene langt opp på det glatte svaberget. Reisetøyet bestod nå av Ingebrigt Andreas, konen Inger Bergitte og sønnene Ingebrigt, Thorvald og Ansgar (døpt Ansgarius). Ingebrigt på 16 skulle være med moren inn til Stavanger denne gangen.¹⁶ De to yngre sønnene, Torvald og Ansgar på ti og ni år hadde faren med som øsehjelp. I tillegg ville det være god trening for dem å være med på en slik tur i litt friskt vær.

Igjen på øya ville de to døtrene Bertine og Ester være, på 14 1/2 og 12 år, respektive. De skulle passe på de to minste barna Ignatius på fem år og Peder Laurits på to og et halvt år.

Fra en versjon av hendelsene denne dagen er følgende tekst hentet: *«Ingebrigt Andreas gikk derfor ut for å se på været kvelden før. Men, da han la merke til at det så ut som om en storm var på vei, gikk han inn og sa at været ikke så lovende ut. Inger Bergitte sa bare: «Ingebrigt, du har vært ute i mye hardt vær men hver gang har du klart deg. Så lenge det er du som tar deg av båten er ikke jeg redd for å dra. Det mindre vi snak-*

ker om det, det bedre vil det være for oss alle.» Neste morgen sto Ingebrigt tidlig opp og gikk ned til naustet for å gjøre den store båten klar. Vinden var sterkere enn vanlig og han kom tilbake og sa: «Inger Bergitte, er du sikker på at du vil dra?» Hun sa, «Det er dårlig, men jeg vil gå, det er sikkert.» De to guttene, Ansgar og Thorvald, spurte om ikke de kunne få være med. Faren sa; «Ja, det er greit, men da må dere begge være med på øsingen.» De gikk deretter ned til naustet og kom seg oppi båten, som hvilte på ruller holdt oppe av kabler. Når kablene ble løsnet, rant båten rett ned på sjøen. Å gå inn til Tananger med vinden var ikke like galt som å gå mot vinden. De to guttene jobbet allikevel hardt med holde båten tom for vann.»¹⁷

Utsnitt av et av M. G. Monsens mange akvareller fra Tananger, som viser Habnapplassen hvor Bergitte besøkte Dorthea Monsen. Eier: Museum Stavanger, Kulturhistorisk avdeling.

Etter en frisk tur med mye sjøskvett ankom følget Monsens brygge i Hab'n. Her forlot Inger Bergitte og Ingebrigt de tre andre, uten å vite at det var siste gang de så to av de tre i live.

Klokken 14, 24. januar 1894, noterte fyrvokteren på Tungenes at det var tette snøbyger og sydlig frisk vind på utsiden.

PÅ VEI HJEM

Det hadde blåst nordlig vind hele natten, men den hadde altså i løpet av dagen dreid mot sør og frisknet på, med tette snøbyger.

I en versjon av historien fortelles det at Olsen ble frarådet å dra ut igjen av Gabriel Meling (1850-1945), slik været var.¹⁸ Det stemmer nok ikke, siden Olsen hadde lagt seg til på nordsiden av Hab'n, ved en av bryggene til Mosen. Gabriel bodde på sørsiden av havnen, på Melingsiden. I tillegg til å ordne med hest og kjerre for kona, skulle Olsen også hente post. På den tiden var postkontoret i det store Monsenhuset, hvor Mons Monsen (1827-1909) var poståpner, far til dagbokskriveren Gabrielle Karen Monsen (1864-1920). Gabrielle skriver i tillegg i en bisetning i dagboken 24. januar, samme dag som ulykken: «Kom fru Olsen og gik forbi, og skulle til byen.» Før hun dro til Stavanger gikk Inger Bergitte innom Dorthea Monsen for en kopp kaffe. Dorthea bodde da i huset på Habnaplassen som senere ble «Pensionat Gjestvang».¹⁹

Men, for fyrvokteren var det ikke tid til å sitte på baken. Han måtte komme seg tilbake til barna som ventet der ute på øya. Været så ikke bra ut, da snøen

og regnet ikke ville stoppe. Snart ville det i tillegg bli mørkt. Derfor kastet han fortøyningene i land og forlot havnen sammen med sønnene. Trolig har de måtte ro det første stykket, til de fikk vind i seilene. Nå hadde vinden økt en del i styrke, og snøen kom i tette byger.

Samtidig satt konen og drakk kaffe i den varme stuen til Dorthea sammen med eldste sønn. Ute på øya sto til en hver tid en av jentene i vinduet og kikket inn mot land. Kom de ikke snart?

Like over klokken 14 fikk en av dem endelig øye på et kjent seil. Det var faren og brødrene som var på vei utover. De rundet Laksholmen og passerte godt på nordsiden av Staholmstaken, før de krysset nedover på vestsiden av Staholmen, den siste holmen før Flatholmen. Fra Staholmen til Flatholmen er det bare knappe 420 meter. De seilte sørover, så tett inntil Staholmen de kunne, for siden å kunne seile opp mot Flatholmen, med vinden fra syd.

Omtrent midtveis over sundet mellom de to holmene kom det en snøbyge og med den kraftige vindrosser. Nå sto begge jentene i vinduet og fulgte med i den gamle kikkerten til faren. Med skrekk så de at et kraftig vindkast la seilet helt over, slik at det tok ned vannet og båten veltet. Et øyeblikk kunne de se faren sitte på esingen (en tykk list øverst på innsiden av båten), på lo side, siden opp mot vinden. Like etter lå også han i det iskalde vannet. Jentene skjønte med en gang at de var de eneste som kunne komme faren og brødrene til unnsetning. De stengte derfor de mindre ungene inne på kjøkkenet før de løp nedover mot svaberget hvor det lå en mindre robåt.

Jentene skyver den tunge robåten på sjøen. Bilde fra Nordal Rolfsens lesebok.

REDNINGSDÅDEN

Så raskt de kunne løp de nedover mot naustet slik de var, på strømpene. I naustet fant de en liten jolle som de raskt fikk på vannet. Med en på hver åre rodde de ut mot forlisstedet, rundt et par hundre meter fra land. Noen dager tidlige hadde Bertine brent seg kraftig på hendene som nå var bandasjert. Det gikk ikke lenge før det begynte å blø fra bandasjene. Det er vanskelig å sette ord på hva som foregikk i hodene deres, der de rodde ut mot far og søsken i nød. Ville de finne noen i live? Da de kom frem til forlis-stedet hadde båten sunket og på avstand hadde de sett hodene til faren og den ene broren forsvinne. Bare den minste av brødrene,

Ansgar, var enda i syne, der han fløt på luft som hadde samlet seg i oljebuksen han hadde på seg. Han lå på ryggen med ansiktet opp og armene ut til siden, helt livløs. Det eneste andre de så i sjøen var tiljer og årer fra båten, samt farens jakke.²⁰ Båten hadde sunket.

En mer dramatisert versjon har gjort denne episoden mer spennende enn det jentene selv husket det; «Til slutt kom de nært nok til å se faren holde fast i en av guttene. Det var Ansgar han holdt i og faren prøvde å få ham opp i båten. En av jentene fikk tak i farens lange hår og prøvde å dra ham opp i båten, men han sa, "Slipp meg! Jeg har fått fred med Gud, finn Thorvald." Jentene ville ikke slippe ham. De gråt og ba ham om å prøve å hjelpe seg selv litt, men til ingen nytte. I samme øyeblikk skjøv faren seg bort fra båten og de hørte han si "Min Gud redde meg for Jesus skyld." De kikket rundt etter Thorvald, men kunne ikke finne ham. Ansgar var bevisstløs og de følte derfor at de måtte komme seg raskt tilbake til fyret. Først bøyde Bertine seg over ham for å sjekke om det var liv i ham. Hun hørte en veldig svak pust...»²¹

Fra Gabrielles dagbok vet vi at Ansgar fløt på oljebuksen. I flere avisartikler ble det derimot skrevet at han fløt på årene, ja i en artikkel at han berget seg til land ved hjelp av årene. Etter mye anstrengelser fikk uansett jentene broren opp i båten. Hele tiden drev de nordover i den sterke vinden. Selv en ung gutt på bare ni år veier utrolig mye når han er gjennomvåt av saltvann og skal over den høye ripen på robåten i høye bølger. Men frykten gav dem nok ekstra krefter og de fikk ham til slutt opp i båten. Like etter at de hadde fått

Noen av stedene nevnt i artikkelen og det sannsynlige stedet for kullseilingen. Foto: Atle Skarsten.

broren opp i båten kom det en lyd fra ham, men han så ellers ut som om han var død. De la den unge gutten på magen i båten i håp om at sjøvannet skulle renne ut av ham. Deretter ropte de desperat på faren og broren, men fikk ikke noe svar. Ei heller så de noe.

Jentene bestemte seg for at de straks måtte få broren tilbake til øya og varmet opp. De rodde derfor mot-

løst tilbake mot øya, hvor de to minste søsknene sto og ventet i huset. Utrolig nok klarte de å komme seg i land og fikk båret broren opp i nauset. Da de skulle dra båten opp fyltes den med vann, så de så seg nødt til kun å fortøye den skikkelig.

Etter å ha fått den livløse broren i land måtte de bære ham hele veien opp til boligen, drøyt 150 meter,

i en slak oppoverbakke. Igjen en kraftprestasjon av de sjeldne. Fremme ved huset bar de Ansgar inn i varmen og begynte å jobbe med å få liv i ham. Kroppen hadde svulmet opp slik at de var nødt til å skjære klærne av ham med kniv og saks, for å kunne pakke ham inn i varme tepper. Heldigvis hadde de tidligere sett faren få liv i den ene broren etter at han falt i en vannpytt på Flatholmen og druknet. Denne kunnskapen brukte de nå og fikk langt om lenge liv i broren. Det hadde nå begynt å synke inn over jentene hva som hadde skjedd. De hadde mistet faren og den ene broren! Nå var de helt alene på øya uten noen voksne.

Etter hvert hadde det begynt å mørkne på utsiden. Som fyrvokterdøtre kjente jentene godt til ansvaret til fyrvokteren på Flatholmen, parafinlampen i fyrtårnet måtte tennes. Det var den eldste jenta Bertine som tok på seg den oppgaven. Med tårene rennende nedover kinnene gikk hun alle trinnene opp til fyrlykten. Vel oppe gjorde hun som faren hadde vist henne og tente lyset. Dette skulle de ha visst de sjøfarende, som seilte så trygt forbi denne kvelden, veiledet av lyset på Flat-holmen fyr. Vi kan vel bare forestille oss hvordan det må ha vært oppe i tårnet for den nå farløse 14-åringen. Hun har nok kikket innover mot Tananger og sett lysene fra husene der inne, hvor folk ikke ante hva som hadde skjedd med dem. Her ute var de helt alene.

Deretter gikk Bertine ned for å hjelpe Ester med Ansgar. Han hadde endelig begynt å bevege seg og spy opp noe av alt vannet han hadde svelget. Det var dette jentene hadde ventet på. En av dem gikk deretter ut og melket kua som sto på bås.²²

Nå måtte de vente på dagslys, slik at de kunne få varslet noen om hva som hadde skjedd. Flere ganger i løpet av den ulidelig lange natten måtte de fjerne snødrev fra glassene på utsiden av fyrlykten. En av båtene som passerte fyret denne snøfylte natten har i ettertid sagt at hadde det ikke vært for lyset i fyret hadde de nok gått på grunn.²³

Lille Ignatius hadde ikke klart å sovne og da han hørte Ansgar røre på seg, kom han på at han hadde et viktig spørsmål, som broren bare måtte svare på. Han ropte bort til Ansgar, men fikk ikke noe svar, så han

De to søstrene og lillebroren; Bertine, Ansgar og Ester.
Foto: Ukjent, forfatterens samling.

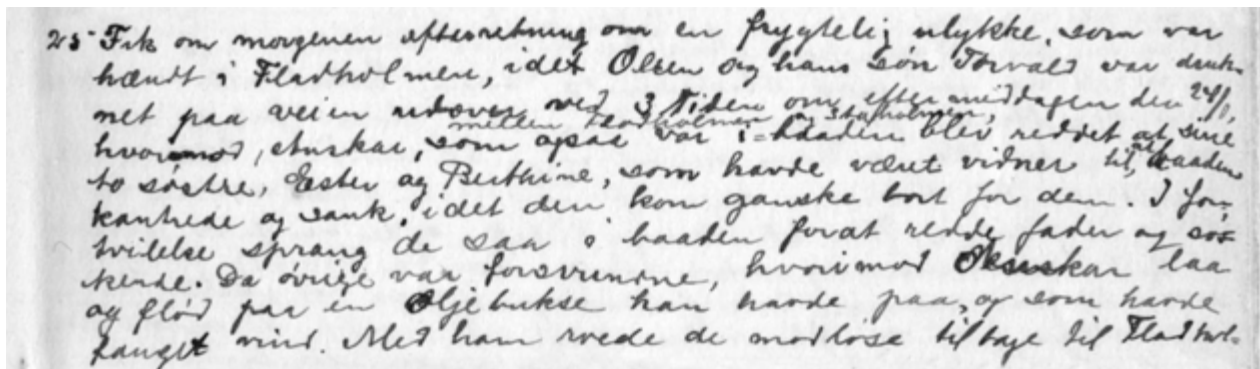
gikk over til broren og prøvde på ny. «Så du mange hverler under vann?» Denne gangen svarte Ansgar; «Ikke en eneste en».

DAGEN DERPÅ

Det var naturlig nok umulig for jentene å sove og ved første dagslys sto de ute og kikket etter båter som kom mot fyret. En av dem gikk ned til naustet for å se etter båten, men den var borte, tatt av de store bølgene. Noen små båter så de, men disse var for langt bort til å signalisere etter. Litt senere klarte de å få oppmerksomheten til de to hummerfiskere fra Risa, Samuel Larsen Risa og John Larsen Risa. De var de som endelig kunne bringe det sørgelige budskapet inn til Tananger.²⁴

Det var da Gabrielle Monsen skrev i dagboken sin om tragedien som hadde skjedd like utenfor stuedøra av Monsenhuset, hvor hun bodde. Vi lar Gabrielle for-

telle hele historien: «Fik om morgenen efterretning om en frygtelig ulykke, som var hændt i Fladholmen, idet Olsen og hans søn Torvald var druknet paa veien udover ved 3 tiden om eftermiddagen den 24/1, mellem Fladholmen og Staholmen, hvormod Anskar, som ogsaa var i baaden blev reddet af sine to søstre, Ester og Berthine, som havde været vidner til at baaden kandrede og sank, idet den kom ganske bort for dem. I fortvilelsen sprang de saa i baaden forat redde fader og søskende. Da øvrige var forsvundne, hvorimod Anskar laa og flød paa en oljebukse han hadde paa, og som havde fanget vind. Med ham roede de modløse tilbage til Fladholmen, men arbeidede alligevel med at faa liv i broderen, tændte fyret, melkede koen og så videre, sov naturligvis ikke hele natten, thi disse børn var ganske allene derude og dessuden hadde de endnu to mindre søskende, som saaledes skjøttede sig selv al den tid smaapigerne var i baaden.»²⁵

24 Fik om morgenen efterretning om en frygtelig ulykke, som var hændt i Fladholmen, idet Olsen og hans søn Torvald var druknet paa veien udover ved 3 tiden om eftermiddagen den 24/1, mellem Fladholmen og Staholmen, hvormod Anskar, som ogsaa var i baaden blev reddet af sine to søstre, Ester og Berthine, som havde været vidner til at baaden kandrede og sank, idet den kom ganske bort for dem. I fortvilelsen sprang de saa i baaden forat redde fader og søskende. Da øvrige var forsvundne, hvorimod Anskar laa og flød paa en oljebukse han hadde paa, og som havde fanget vind. Med ham roede de modløse tilbage til Fladholmen.

Utdrag fra Gabrielles dagbok. I Liv Monsens eie.

Gabrielle var selv «fyrvokter» idet det var hun som hadde ansvar for den lille fyrlykten som sto på familiens grunn på Tangen. Hun fylte olje på det hver tiende dag. Siden overtok nevøen Mons Christian og konen Liv ansvaret, frem til fyrvokter på Flatholmen flyttet inn til land og overtok dette ansvaret.²⁶

Etter at man i land hadde fått beskjed om det som hadde skjedd der ute, ble det straks telefonert inn til ungenes morfar i Stavanger. Deretter reiste to av de lokale husmødrene ut for å bistå de unge. «*Malla Asbjørnsen og Karen Olsen reiste saa ud til dem saa snart de kunde med den samme baad som havde bragt efterretningen ind til Tananger. Der blev telefoneret til Stavanger til bedstefaderen og til børnenes moder, som ogsaa var derinde.*»

Stakkars Inger Bergitte fikk straks ordnet seg transport ut til Tananger. Det var en lang tur i de dager. Først kronglete veier ut til Hestnes på østsiden av Hafrsfjord. Deretter å vente på ferjen fra Meling, for å få den til å transportere seg over fjorden. Så var det bare å kjøre grusveien ned til Tananger. «*Hun kom saa ud saasnart hun kunde, ogsaa fulgte Dorteia hende ud og var natten over. Hun var som rimeligt kunde vide svært bedrøvet.*» Hvordan det må ha vært for moren å ankomme øya og bli møtt av de sørgende ungene, kan vi knapt forestille oss. Det har nok og tatt på de hjelpende damene fra Tananger. Sikkert ikke mye nattesøvn i huset på holmen. 26 januar skriver Gabrielle i dagboken: «*Kom Malla ind om morgenen og saa svært daarlig ud. Hun bad mig reise derud, hvilket jeg ogsaa gjorde straks,...*»

Bekjendtgjørelser.

—s—

Dødsfald.

Min kjære Mand, Fyrvogter
Ingebret Andreas Olsen,
45 Aar gammel, og min kjære Søn,
Thorvald Wetteland,
9 Aar gammel, omkom paa Reise fra
Tananger til Fladholmen den 24/1.
Fladholmen Fyrstation den 24/1.
Paa Børns og egne Vegne:
Inger Olsen,
født Haaland.

Vestlandsposten 31.01.1894.

Det ble straks satt i gang med sokning etter de to savnede, men ingenting ble funnet.

I dagene som følger hjelper Gabrielle og de andre lokale familien Olsen med både omsorg og rent administrative saker. Det kommuniseres med fyrvesenet, loggbøker kopieres og andre papirer funnet frem. Samtidig har man hele tiden moren og ungene i fokus og vet ikke det beste man kan gjøre for dem.

Noen dager senere kom det «...telegram fra fyrdirektøren, hvorpaa vi svarede, saa enken fik lov at være paa Fladholmen for det første. Etterat dette var ordnet

reiste jeg til Flh., og Dorthea og Jorine kom iland.» Gabrielle skrev 20. februar søknad for fru Olsen til forsvarsdepartementet om pensjon og statskassen. 2. mars var hun igjen ute på Flatholmen og gjorde avskrift av vaktjournalen.²⁷

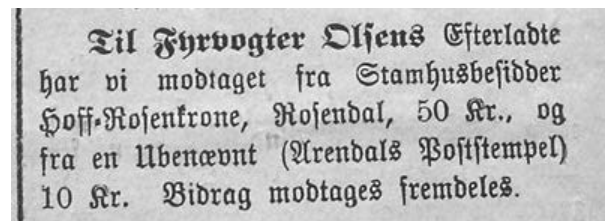
ÆRES DEN SOM ÆRES BØR

Dagen etter ulykken sto den første lille artikkelen om det som hadde hendt i de fleste lokale avisene. Første dag kom det kun en kort orientering om hva som hadde skjedd; «Kuldseilet. Fader og Søn druknede. Onsdag reiste Fyrvogtere ved Fladholmen Fyr, tidligere Malermester her i Byen, Ingebrigt Olsen med Hustru og 3 Sønner fra Fladholmen til Tananger. Efter at have landsatt Hustruen og den ene Søn, begav Olsen og de to andre Sønner sig paa Hjemveien; men efter at være komne et Stykke paa Sjøen, kuldseilede de og desværre omkom Olsen og den ene Søn, hvorimod den anden fik fat i aarene og bjergede sig tillands paa disse. Det var et tungt Budskab for Hustruen igaar at modtage her i Byen. Afdøde hadde mange Venner her i Byen, især bland Avholdsfolket.»²⁸

I dagene som fulgte, med mer fakta på bordet, kom jentenes innsats klarere og klarere frem for journalistene. Utrykket «Kjække Smaapiger» dukket stadig oftere opp i avisoverskriftene. Etterhvert begynte også nasjonale aviser å fatte interesse for den dramatiske bragden som hadde blitt utført vest av Stavanger.

Flere og flere, både redaktører og vanlige lesere tok etterhvert også til orde for hjelp til den uheldige familien, Inger Bergitte og ungene. I Vestlandsposten

kunne man blant annet lese følgende: «Vi mener, det er Grund for det Offentlige til her at vise, at ogsaa en Underordnet i Statens Tjeneste ikke er Staten ligegyldig. ...og der er neppe nogen, som ikke er enige med os i, at Fyrvogterens Børn bør erindres af det Offentlige. En fyrvogters Løn er heller ikke saadan, at der kan lægges noget tilside af den. Saa ogsaa her, idet Hustru og Børn nu sidder tilbage uden andet end den Velvilje, de kan vente af medlidende Mennesker. Vi gjentager derfor, at her er Plads for det offentlige at træde til. Endelig: En Haandstrækning til den ubemidlede Enke, som sidder igjen med Barneflokk, nedbøiet av Sorg, er paa rette Sted.»²⁹

En av mange notiser som forteller om innsamlingene til jentene og deres familie. Vestlandsposten 12.02.1894.

Stavanger Sjømandsforening la derfor i februar 1894 ut lister i lokalene til Sjømandsforeningen, Børsen og Handelsforeningen, hvor man kunne skrive på den støtte man ønsket å gi.³⁰ Det ble til slutt samlet inn et ikke ubetydelig beløp til enken og ungene. Etter en stund skal pikene endatil ha fått Kong Oscar IIs medalje til belønning for fortjenstlig virksomhet uten at det har vært mulig å få det bekreftet.³¹

”SMÅPIKENE PÅ FLADHOLMEN FYR”

I etterkant av ulykken, spesielt etter den omfattende dekningen i avisene, ble det satt i gang en innsamlingsaksjon for familien. I denne forbindelse skrev Elias Kræmmer en tekst som ble trykket første gang i Morgenbladet, trolig 2 april 1894. Hans borgerlige navn var Anthon B. Nilsen (1855-1936). Sangen ble deretter tonesatt av jentenes storebror Ingebret Olsen Haaland, som studerte i Tyskland. Sangen fikk raskt et eget liv, langt utover innsamlingsaksjonen.

Nedenunder står den opprinnelige teksten, dog med refrenget som ble lagt til ved et senere tidspunkt. Som man raskt skjønner er de to første versene formet som en samtale søstrene imellom, samt enkelte utsagn rettet til faren.

SMÅPIKENE PÅ FLADHOLMEN FYR

Du fikk ingen kiste, du fikk ingen krans,
ei klokke og salmesang,
men skumhvite bølger de går uten stans
over leiet på brune tang!

Vi kan ei som andre få pynte din grav
med blomster og støtte blank, –
vi ser kun det mørke, det rullende hav
og stedet omtrent hvor du sank.

Refreng:

Kom hjem, kom hjem, kom hjem
vår fader, vår broder kom hjem.

Men søster, nu solen derborte i vest,
strør havet med perler full,
og så pynter Vårherre nok graven hans best
med roser av skjære gull.

Og far, han vet jo at viljen vi har,
det var jo det siste han så, –
vi kunne ei for at kreftene var
i stormen så altfor små.

Refreng:

Kom hjem, kom hjem, kom hjem
vår fader, vår broder kom hjem.

Nu lykten derute på Fladholmen fyr
av barnehender er tent,
og natten igjennom, til morgenen gryr,
går tanker om hva som er hendt.
Men stråler fra fyret, de søker mot land,
hen inn blant de tusinde hjem:
Der finnes vel en eller annen som kan
ha hjerte også for dem?

Refreng:

Kom hjem, kom hjem, kom hjem
vår fader, vår broder kom hjem.

NORDAL ROLFSENS LESEBOK

Bragden på Flatholmen fikk stor oppmerksomhet i landets aviser, og historien ble etterhvert allemannseie, spesielt etter at den kom med i Nordal Rolfstens lese-

Familien fotografert kort tid etter ulykken. Savnet etter far/ektemann og bror/sønn kan leses i øynene på hele familien.
Foto: Ukjent, forfatterens samling.

bok. På 1800-tallet og tidligere var det i tillegg vanlig å lage såkalte skillingsviser om tragedier, der hensikten ofte var å samle inn penger. Slik var det også med den nevnte visen om jentene på Flatholmen. Det som er så spesielt, er at denne visen fikk et liv lenge etter at tragedien hadde skjedd. Gjennom flere tiår har mangt et barneøye blitt vått mens de leste historien i leseboken.

Der begynte historien om jentene slik: *"Øen Rott ved Stavanger er Norges sydligste fuglevær. Mellom denne øen og Fladholmen kommer dampskibene inn fra Jærens åpne hav. Og dertil er det fyret på Fladholmen skal hjelpe både dem og seilskibene i den mørke natt."*³²

Presten Jonas Dahl fra Stavanger var en av de første som besøkte jentene på holmen etter ulykken. Han

fikk høre dem berette om hva som hadde skjedd, mens hendelsen enda var frisk i minnet. Siden skrev han ned alt han hadde fått vite, dramatiserte historien en god del, før den ble publisert i Nordal Rolfsens lesebok. Der kom den på trykk i flere utgaver, slik at en enorm mengde skoleelever fikk lese den.³³

Lesebok for Folkeskolen, eller som den først var kjent som, "Læsebog for folkeskolen", var en meget populær og utbredt lesebok. Den ble utgitt av forfatter og pedagog Nordal Rolfsen (1848–1928). I 1892 kom den første utgaven, og fram til midten av 1950-tallet da den gikk ut av skolen, hadde den blitt trykket i mer enn åtte millioner eksemplarer.³⁴

Den første komplette historien om bragden ble altså skrevet av nettopp Dahl. Siden ble flere forskjellige versjoner skrevet, som i utgangspunktet bygger på de samme fakta, men varierer, til dels ganske dramatisk, både når det gjelder historiens vinkling, detaljer og hvordan enkelte fakta omgås. Historien til Dahl er helt klart den historien som har hatt mest innflytelse på senere historier, siden den var tilgjengelig for allmenheten, med flere generasjoner lesere.

ETTERSLEKTEN

Howdan gikk det så med jentene. Familien ble boende på Flatholmen en liten periode, før de flyttet inn til Stavanger.

Bertine giftet seg og fikk åtte barn i Stavanger. Hun fikk dessverre en tragisk avslutning på et spennende liv i 1955. Siden hun hadde sukkersyke, måtte hun sette sprøyter på seg selv. Hver gang desinfiserte hun

Losbåten fra Tananger på vei ut for å hente en los om bord i en båt. Flatholmen badet i solen i bakgrunnen.

Foto: Per Jonsson.

stikkstedet med sprit. En gang dette var gjort, skulle hun kaste ulldotten med sprit inn i ovnen. Den tok fyr og da den trillet ut ble klærne hennes antent. Hun døde senere på sykehuset av skadene hun fikk.

Ester hadde to sønner fra sitt første ekteskap. Ektemannen stakk av til Amerika. Ester som ville forsøke å spore ham, opp fulgte etter. I Milwaukee i Wisconsin traff hun Håkon Andersen som hun siden giftet seg med. Sammen eide og drev de firmaet Artrose Engineering. De fikk en sønn sammen og fem barnebarn.

En av Tanangers Minnes mange dugnader på Flatholmen.
Denne i 2006. Foto: Atle Skarsten.

Statuen i Tananger, laget av Svein Magnus Håvarstein.
Foto: Atle Skarsten.

Ester opparbeidet seg etterhvert en posisjon som sangerinne, hvor hun spilte inn flere LP'er. Ester besøkte Tananger i lengre perioder hver sommer. Derfor fikk hun bygget seg et hus som etterhvert fikk navnet «Ester Hill». Det lå på høyden bak Melingssiden, med utsikt ut over Tananger og ikke minst Flatholmen. Når amerikabåten passerte Tananger om sommeren beordret alltid kaptein ombord tre støt i fløytene. Det var sjøfolkene hyllest til Flatholmen-jentenes bragd. Ester døde i 1959.³⁵

TANANGERS MINNE

I 1984 ble stasjonen automatisert og dermed fraflyttet. I 2003 inngikk Tanangers Minne avtale med Kystverket om fri leie og disposisjonsrett, mot vedlikehold av bygningsmassen. Tanangers Minne er et historielag hvis formål er å registrere, bevare og ikke minste presentere stedets unike og spennende historie. Vi er opptatt av at Flatholmen blir bevart som en del av vår unike lokalhistorie.

STATUEN

I 1990 ble endelig bragden de to jentene hadde utført hedret med et minnesmerke i Tananger. SR-bank hadde tatt initiativet og betalte for en vakker og beskrivende statue av Bertine og Ester. Statuen som var laget av Svein Magnus Håvarstein ble plassert innerst i Hab'n, omtrent der hvor fyrvokteren hadde sluppet av konen og den eldste sønnen før han og de to andre sønnene seilte ut mot sin skjebne.

NOTAR

- ¹ Gabrielle Monsens dagbok
- ² Claussøn, 1608
- ³ Erichsen, 1903
- ⁴ Langhelle, 1983
- ⁵ Nerbøvik
- ⁶ <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Stavanger/Nettutstillinger>
- ⁷ Nerbøvik
- ⁸ www.fyr.no
- ⁹ Refheim, 1974
- ¹⁰ Bjørkhaug & Poulsson, 1986
- ¹¹ <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Stavanger/Nettutstillinger>
- ¹² Avskrift av den originale besøksprotokollen med oversikt over fyrvoktere, assistenter og besøkende. Den befinner seg på Kyst kultursamlingen i Tananger.
- ¹³ Alle-Kvinner-1948, nr. 45-46 - Piken fra Flatholmen. Orgelet er utstilt på Kystkultursamlingen i Tananger.
- ¹⁴ Vaktjournal for Tungenes fyr, Statsarkivet i Stavanger
- ¹⁵ SA (Stavanger Aftenblad), 1951.8.25, Lykten der ute på Flatholmen fyr av barnehender er tendt
- ¹⁶ Det fakturm at Johannes var med i båten har blitt utelatt i alle senere historier, og ikke minst at han fylte året denne dagen. SA, Stavanger Amtstidend og Vestlandsposten, alle 1894.1.26.
- ¹⁷ Skarsten, 2004
- ¹⁸ Peder Louis' versjon av hendelsene skrevet mange år senere i USA, gjengitt i Solabuen i Amerika, skrevet av forfatteren.
- ¹⁹ SA, 1951.8.25, Lykten der ute på Flatholmen fyr av barnehender er tendt
- ²⁰ SA 1984.1.26, Fra Tanangerfjorden
- ²¹ Skarsten, 2004
- ²² Gabrielle Monsens dagbok
- ²³ SA, 1951.8.25, Lykten der ute på Flatholmen fyr av barnehender er tendt
- ²⁴ Samtale med Sverre Risa, 2000.2.15
- ²⁵ Gabrielle Monsens dagbok
- ²⁶ Samtale med Liv Monsen, 1999.12.17
- ²⁷ Gabrielle Monsens dagbok
- ²⁸ Vestlandsposten, 1894.1.26, Kuldseilet

- ²⁹ Vestlandsposten, 1894.1.30, Begivenheden paa Fladholmen
- ³⁰ Vestlandsposten, 1894.2.24, Paa de udlagte lister..
- ³¹ Alle-Kvinner-1948, nr. 45-46 - Piken fra Flatholmen
- ³² Rolfsen, 1918
- ³³ SA, 1951.8.25, Lykten der ute på Flatholmen fyr av barnehender er tendt
- ³⁴ http://no.wikipedia.org/wiki/Nordahl_Rolfsen
- ³⁵ Alle-Kvinner-1948, nr. 45-46 - Piken fra Flatholmen

LITTERATUR

Bjørkhaug, Birger & Poulsson, Sven, Norges fyr, 1986
Claussøn Friis, Peder, «Stavanger Stifts Beskrivelse», 1608
Erichsen, A.E.: Samlinger til Stavangers historie, Bind. 1: Stavangers rettsprotokoller 1617-1683, Stavanger kommune 1903
Langhelle, Svein Ivar, Soga om Sola og Madla II, 1983
Nerbøvik, Jostein, Holmgang ved havet 1838-1914
Refheim, Sigurd, Gard og ætt i Sola, 1974
Rolfsen, Nordahl, Læsebok for folkeskolen, 1918
Skarsten, Atle, Solabuen i Amerika, 2004

KJELDER

Gabrielle Monsens dagbok, i Liv Monsens eie
Samtale med Sverre Risa i 2002, og Liv Monsen i 1999
Vaktjournal for Tungenes fyr, Statsarkivet i Stavanger